

XI

TO JYDSKE MOS-ASSOCIATIONER

AF

C. JENSEN

I. MARSUPELLA-HEDE.

HEDEN kræver Snedækning om Vinteren, megen Fugtighed og Læ, skriver N. HARTZ i „Meddelelser om Grønland“ (XVIII, S. 306, 1895). Dette gælder ikke alene om Grønlands Heder, men lige saa godt om de danske, og selv om vi her hjemme ikke har Føhnvind at regne med, gives der dog paa de jyske Heder Steder nok, hvor Sneen ikke kan ligge ret længe ad Gangen, fordi den fejes bort af Vinden. Saadanne Steder er f. Eks. Overfladen af Bakkernes fremspringende Aase, her kan danne sig bare, gruset-sandede, større eller mindre Pletter i Lyngheden. Er Jordbunden tillige noget leret, bliver Sne og Regnvand staaende her i et tyndt Lag en Tid lang om Vinteren og Foraaret. Om Sommeren er disse Pletter tørre og tage sig ud som vegetationsfattige Pletter af Fjældmark. Ser man nøje til, kan det dog hænde, at man der finder de indtørrede lave, næsten sorte, ganske flade Puder af *Marsupella Funckii* (W. M.) Lindb. eller de i Regelen mere brune og grove Puder af *Marsupella emarginata* (Phrh.) Dum. Det er smaa Marsupelleta, svarende til de arktiske Cesieta i de *Cesia*-Heder¹⁾, der meget hyppigt findes i arktiske og alpine Egne, netop paa saadanne Steder, som næsten hele Vinteren er snebare. Medens man i de arktiske Cesieta i Regelen finder flere Busklaver og spredte Individuer af f. Eks. *Diapensia lapponica*, *Azalea procumbens*, *Salix herbacea* og *Empetrum nigrum*, som krybe eller brede sig fladt ud over Jorden, har vi i de jyske Marsupelleta kun lidt *Empetrum* og *Calluna*, *Cornicularia aculeata* og en eller anden *Cladonia*.

Jeg har set saadanne diminutive *Marsupella*-Heder i Lyngheden paa Lerup-Bakke i Vendsyssel, dels paa de imod Syd fremspringende Aase V. for Lundegaard, hvor de var bedst udviklede og dannede af *Marsupella-Funckii* og lidt *M. emarginata*, dels nær ved den østlige Rand af Fosdalen, ikke langt fra dennes Munding, her udelukkende repræsenteret af *M. emarginata* i en lav, noget mørk Form. Det første Sted er eller vil Heden blive beplantet, og saa er denne interessante Lokalitet ødelagt. Men der er jo altid en Mulighed for at kunne finde saadanne Marsupelleta

¹⁾ C. JENSEN: „Die Moosvereine des Sarekgebietes“ i Naturwissenschaftl. Untersuch. des Sarekgebietes in Schwedisch Lappland. Bd. III, Lief. 3, S. 263.

andet Steds i Jylland, f. Eks. paa Øen Fur, hvor *M. Funckii* iflg. TH. JENSEN¹⁾ er fundet paa Hedebund, hvis Stedet da ikke ogsaa der er beplantet.

Disse to *Marsupella*-Arter høre ganske vist ikke til den egentlige *Cesia*-Typus, saaledes som den beskrives af ARNELL²⁾, men staar dog denne meget nær, især *M. Funckii*, som er traadfin, med opret-aabne Blade og som danner temmelig tætte, meget lave Puder.

2. GRIMMIA-HEDE.

Denne sammensættes af *Grimmia*-Arter, som vokse paa en tør og næringsfattig Bund, d. v. s. en sandet, gruset, stenet, slet ikke eller kun i meget ringe Grad ler- eller muldblandet, kalkfri eller næsten kalkfri Bund. De kan paa saadanne Steder danne særegne Samlag eller Associationer, naar de optræde i saa stor Mængde, at de give det paagældende Sted eller Egnen et særegent Præg. *Grimmia*-Heden er i sin mest udprægede og udbredte Facies, *Gr. hypnoides*-Facies, en oceanisk-alpin Association, som er meget udbredt i de nordatlantisk-arktiske og subarktiske Egne, fra den alpine Region og omtrent ned til Havets Niveau, dog mest udpræget og af størst Udstrækning paa Fjældene. Saa vidt mig bekendt er det HELGI JONSSON, der først har udskilt og givet *Grimmia*-Heden Navn som en særegen Association, nemlig i sin interessante Afhandling „Studier over Øst-Islands Vegetation“³⁾. Han skildrer her *Grimmia*-Heden i Øst-Island, og da denne Skildring er særdeles træffende for en *Gr. hypnoides*-Facies, skal jeg tillade mig at anføre følgende, idet jeg forøvrigt henviser til hans Afhandling: „*Grimmia*-Arterne, i størst Mængde *Grimmia-hypnoides*, danne flere Steder et tæt Dække paa Strækninger af forskellig Størrelse, undertiden meget store Strækninger — —. Paa disse Steder er det Mosvegetationen, med sin graa eller graaliggrønne Farve, der karakteriserer Landskabet. Fra Fjeldets øverste Spids strækker Mosdækket sig undertiden næsten lige til Havet — —. Indblandede i *Grimmia*-Heden forekommer vistnok de fleste Steder forskellige Planter spredte hist og her uden at spille nogen særlig Rolle, undtagen paa de Steder, hvor man har Overgangsformer. *Grimmia*-Heden kan saaledes sammenlignes med Fjeldmarken, idet Mosdækket svarer til Fjeldmarkens stenede eller grusede Bund; i begge forekomme forskellige Planter spredte hist og her. Mosdækkets Betydning for Jordbundsdannelsen er overordentlig stor, idet Mosserne baade udfylde Hulningerne mellem Stenene og ogsaa begrave de mindre Stene; ved Mossernes Forraadnelse dannes saa en Jordbund, hvor andre Planter snart indfinde sig og faa Overtaget. I *Grimmia*-Heden gaar Jordbundsdannelsen meget raskere for sig end i Fjeldmarken“.

¹⁾ „Conspectus Hepaticarum Daniae“ i Bot. Tidsskr., 1. Bind, S. 157.

²⁾ Svensk Botan. Tidsskr., Bd. 1, S. 123.

³⁾ Botan. Tidsskr., 20. Bd., 1. Hæfte, S. 70.

— — *Grimmia*-Heden „er hovedsagelig dannet af *Grimmia hypnoides* med *Gr. ericoides* indblandet.“

I Sarekfjældenes alpine Region, men især paa Færøernes flade Fjældtoppe, har jeg haft Lejlighed til at se denne Facies af *Grimmia*-Hede. Paa førstnævnte Sted var den især blandet med nogle *Andreæa*-Arter¹⁾, paa Færøerne mest med enkelte *Dicrana* og Jungermanier. Andre Steder kan de indblandede Mosser være andre *Grimmia*-Arter, saasom *Gr. canescens* med dens Varietet *ericoides*, *Gr. microcarpa* (= *Rhacomitrium sudeticum*) og *Gr. fascicularis*, *Hylocomier*, *Antitrichia curtipendula*, *Polytricha*, flere Busk-Laver, f. Eks. *Cetraria islandica*, *Cladonia rangiferina* og *Stereocaulon*. De faa Karplanter, som kan forekomme i Associationen, er især knyttede til større eller mindre Huller i Tæppet eller til Udkanterne, som grænse til andre Associationer.

I F. BØRGESENS og min lille floristiske Afhandling „Utoft Hedeplantage“²⁾ findes paa Side 211 følgende Lokalitets-Optegnelse: „*Calluna*-*Empetrum*-Hede med *Grimmia*-Tuer paa Syd- og Vest-Skraaning af Utoft-Sande. Overfladen gruset og sandet, med spredte Smaastene. Plantevæksten var fattig og aaben. De eneste Fanerogamer, som forekom nogenlunde rigeligt, var *Empetrum nigrum* og *Calluna vulgaris*, som oftest ledsagede af *Cladonia rangiferina*. Paa Gruset voksede Tuer af *Grimmia*-Arter: *Grimmia hypnoides*, rigelig, i større eller mindre, runde eller uregelmæssig formede, oftest stærkt hvælvede Puder, *Grimmia fascicularis* og *Gr. microcarpa*, sjældne i smaa, halvkugleformede Tuer. Paa større Tuer af *Grimmia hypnoides* voksede ofte *Cornicularia aculeata*, *Cladonia gracilis* f. *elongata*, *Cl. gracilis* var. *pyxidata*, *Cl. coccifera* f. *Floerkeana*, paa Stene *Buellia petræa* f. *excentrica* og *Lecidea lithophila*, paa en større Sten *Grimmia heterosticha*. I Gruset og Sandet fandtes hist og her en Del *Polytrichum pilosum*.“ Dette for vore hjemlige Forhold fremmedartede Samlag er ellers i Afhandlingen kun omtalt med nogle faa Ord under Afnittet om Lyngplanternes Samfund, Side 183; en karakteristisk Del af det er afbildet paa Side 187 efter Fotografi af Dr. F. BØRGESEN. Vi fandt det i 1900 paa den sydlige Del af Utoft-Sande, som var en for vestlige og østlige Vinde meget udsat Lokalitet, hvor Sneen ikke kunde blive liggende ret længe ad Gangsn. Nu er Forholdene helt forandrede, idet hele dette ret store Omraade, hvor denne sikkert ældgamle Association fandtes, er beplantet med Naaletræer og Associationen derved saa godt som ødelagt. Denne vistnok meget sjældne Forekomst i det egentlige Danmark af *Grimmia hypnoides*-Hede er af Interesse. Saa udpræget som i nordligere Egne var den ikke, idet *Grimmia*en ikke her dannede et sammenhængende Tæppe, men optraadte i større og mindre hvælvede Puder, paa hvis gruset-sandede, til

¹⁾ C. JENSEN l. c., S. 262.

²⁾ Botan. Tidskr., 26. Bd., 2. Hæfte.

Dels stenede Mellemrum fandtes ovennævnte sparsomme Plantevækst. Meget interessant var her Forekomsten af de lithophile Arter *Grimmia microcarpa* og *G. fascicularis* paa Jord (sandet Grus); dette Forhold minder stærkt om arktiske eller alpine Regioner, hvor man ofte kan finde visse Lithophyter voksende paa den løse Detritus imellem Klipper og Sten, paa Færøerne f. Eks. *Gr. microcarpa*, som ellers alle vegne plejer at optræde som en udpræget Lithophyt. Men ogsaa *Gr. hypnoides* bliver jo Lithophyt efterhaanden som den fjerner sig fra de atlantiske Egne. Som et atlantisk Fænomen maa denne Arts massevisse Forekomst i talrige jydskede Hede-kær tydes.

En i Landets magre Egne ret udbredt *Grimmia* er *G. canescens*. Man finder den som oftest indblandet i andre Planteformationer, især psammophile, hvor den kan optræde i Mængde, sjældent danner den saa rene Samlag af større Udstrækning, at de fortjene Navn af *Grimmia*-Hede.
